

MEDIJI I ROMI

ANALIZA SADRŽAJA TEKSTOVA KOJI TRETIRAJU ROMSKU PROBLEMATIKU I PREPORUKE ZA BOLJU PRAKSU

Radenko Udovičić i Dalibor Tanić

Mediji, kanal informisanja, ali i kanal senzibilizovanja većine i manjine

Uloga medija u procesu društvene inkluzije Roma u zemljama Zapadnog Balkana je osnažena nizom međunarodnih donatorskih projekata koji su trebali i na ovom polju da stabilizuju postkomunističke države i razviju poštovanje ljudskih prava prema takozvanim marginalizovanim grupama. U fokusu su bili kako *mainstream* mediji koji su trebali da intenzivnije i kvalitetnije izvještavaju o problemima Roma i na taj način naprave zblizavanje i senzibilizaciju, prije svega većine, tako i manjinski, u ovom slučaju romski mediji, koji su trebali da jačaju homogenost same romske manjine i pospješe njihovo obrazovanje i informisanje.

Za informisanje Roma u zemljama bivše Jugoslavije na vlastitom jeziku su i u vrijeme socijalizma, kao i sve do prije par godina unazad, bili najznačajniji elektronski mediji. Krupan razlog je edukaciona osnova većinske romske populacije kojoj pisani mediji nisu bili pogodno informaciono sredstvo. Zvučni, a posebno audio-vizuelni programi, su, zbog kombinacije različitih informativnih kanala i sadržine koja je uglavnom jednostavnije i atraktivnije obrađena, bili mnogo bliži prosječnom konzumentu. Međutim, opšta digitalizacija je zahvatila sve slojeve društva. Mlađe generacije su 24-časovno vezane za svoje smartfone koji im, pored komunikacionog sredstva, predstavljaju i gotovo jedinstven kanal pristupa medijima. Prije svega Facebooku, što je u informativnom smislu vrlo selektivno, ali vođeno u pozitivnom pravcu (aktivistički), osnova koju ranije medijski praktičari i teoretičari, nisu mogli ni pojmiti.

Prva radio emisija na romskom jeziku na prostorima bivše Jugoslavije pokrenuta je 23. jula 1981. godine u Beogradu. Bila je to jednočasovna dvojezična emisija pod nazivom *Ašunen Romalen – Slušajte, ljudi*, koja je rađena na volonterskoj osnovi i emitovana je na talasima Studija B. Ukinuta je sredinom 1987. godine. Javni RTV servisi RTV Vojvodine i Makedonije već godinama imaju cjelokupan 2. program posvećen programima na manjinskim jezicima, pa tako i romskom.

U Bosni i Hercegovini ne postoji ni jedna romska radio ili TV stanica, a na javnim servisima ne postoje specijalne emisije na romskom jeziku. Rijetki su programi na jezicima većine koji ozbiljnije govore o romskim problemima. U okviru donatorskih projekata u zadnjih 5 godina pokrenuti su časopisi za Rome *Glas Roma*, *Crno bijeli svijet* i *Amarodrom* te web portal *Točak*. Niti jedan više ne postoji. Kadrovi, odnosno nedostatak novca, najveće su prepreke za uspostavljanje romskog medija. Danas, postoji samo jedan romski medij na dnevnoj osnovi – Romski portal UDAR koji je postao etablirani, uglavnom informativni, medij čije pojedine tekstove, po statističkim pokazateljima digitalnih alata, otvori/pročita i nekoliko hiljada ljudi.

(Ne)profesionalni trendovi

Neprofesionalno izvještavanje o Romima u bh. medijima ima svoj kontinuitet i za sada nema značajnijih naznaka koje pokazuju da se taj trend mijenja. Izvještavanje se kreće u rasponu između otvorenog pokazivanja neptrepeljivosti prema Romima, namjernog pisanja nacionalnosti prije imena i prezimena, do jedne te iste priče koja se ciklično ponavlja iz godine u godinu tokom praznika koje Romi proslavljaju u Bosni i Hercegovini.

Svakako, u moru ovakvih tekstova, s vremena na vrijeme se pojavi i vrlo pozitivan, angažovan tekst koji može poslužiti kao model svim drugim medijima kako treba objektivno pisati o Romima. Međutim, njegova vrijednost se umanjuje pojavljivanjem narednog sadržaja koji u osnovi sadrži sve stereotipe i predrasude koje imamo o ovoj nacionalnoj manjini.

Novinarima i novinarkama je daleko lakše pisati o nečemu što su i sami/e odavno prihvatili/e kao činjenicu, dok njihovi konzumenti svakim novim tekstom pothranjuju svoje predrasude i prihvataju to kao model.

Zašto bi se neki *mainstream* medij potrudio da napravi iskorak, krene kontinuirano pisati o Romima na objektivan način, ako već postoji model izvještavanja? Ovo pitanje prije svega treba postaviti javnim servisima i najuticajnijim dnevnim novinama i portalima, ali prije svega televizijama.

Primjera za neprofesionalno izvještavanje o Romima je mnogo. Pokazivanje fotografija, ili video zapisa maloljetnih lica, pisanje bez navođenja izvora, jednostrane priče, namjerno isticanje nacionalnosti...

U takvoj situaciji, vrlo je teško promijeniti medijski diskurs koji levitira iznad Roma u BiH. Jedini način da se ovaj negativni trend promijeni je prihvatanje da su Romi nacionalna manjina kojoj itekako treba pomoć medija. I u ovom dijelu akcenat je na javnim servisima, koji po definiciji trebaju biti servis svih građana.

Dakle, postoji momenat svojevrzne obaveze medija, a s druge strane, kada su ostali mediji u pitanju, držanje osnovnih principa i kodeksa profesije. Iz onoga što se može videti, izostaje i jedno i drugo.

S druge strane, ono što se može primijetiti kod nekih pozitivnih tekstova, posebno kada se radi o uspješnim pojedincima i pojedinkama, jeste momenat senzacije. Vrlo lako se i u takvim tekstovima piše o pojedincima koji su napravili iskorak, dobili priliku i postali uspješni pojedinci „iako su Romi/Romkinje“. Ova zadnja konstrukcija je mala poveznica sa onom drugom, predrasudnom stranom, ali, ipak, svi bismo bili sretniji da je više takvih tekstova.

Tokom mjeseca novembra analizirali smo dio tekstova iz 2017. godine koji su uglavnom objavljeni na internet sajtovima, platformi koja je kao kanal informisanja premašila čak i televiziju. Takođe, predočili smo i analizirali dva teksta iz ranijeg medijskog razdoblja koja na „školski“ način pokazuju načine medijskog neprofesionalizma i manipulacije. Na kraju donosimo i par preporuka za novinare i studente novinarstva baziranih na ovom monitoringu, ali i ranijim novinarskim i analitičkim iskustvima vezanim za problematiku različitosti.

Život Roma u Goraždu: Alisa Kratovac na ulici sanja o toplom domu i zaposlenju

<https://www.klix.ba/vijesti/bih/zivot-roma-u-gorazdu-alisa-kratovac-na-ulici-sanja-o-toplom-domu-i-zaposlenju/170125105>

Medij: Klix, klix.ba

Objavljeno: 27.01.2017.

Sadržaj:

Tekst kroz jedan dan Alise Kratovac, Romkinje iz Goražda, opisuje njen i život još nekoliko porodica koje žive u okolini Goražda. Ona je jedina sagovornica u tekstu i govori o danu koji provodi na ulicama Goražda, proseći zajedno sa djecom, pokušavajući da preživi još jedan dan.

Negativni aspekt teksta:

Do kraja ovog teksta nemoguće je saznati zašto Alisa i njena djeca svaki dan provode vrijeme na vrlo niskim temperaturama i zašto ovoj i drugim porodicama niko nije pomogao da pronađu alternativni smještaj. Osim Alise u tekstu nema drugih sagovornika, prije svega nekoga iz Centra za socijalni rad, MUP-a, koji bi morali dati odgovor na pitanje, zašto su ovi ljudi tokom zime na ulici i da li je neko odgovoran za njih i njihovo zdravlje.

Bez obzira što nam naslov nagovještava da sadržaj teksta govori o Romima, novinar ponovo, po nekoj nepisanoj praksi, u *leadu* teksta naglašava da je sagovornica Romkinja, pa tako prvo piše nacionalnost, a onda ime i prezime sagovornice.

Bez obzira da li je sagovornica dozvolila fotografisanje, na fotografiji se jasno vidi njena malodobna kćerka, što je definitivno u suprotnosti sa Kodeksom za online i štampane medije (čl.11).

Čitav tekst, koji je trebao biti informativan, zapravo je običan razgovor između novinara i Alise, koja kroz čitav tekst govori o negativnim iskustvima i vrlo teškom životu Roma u Goraždu. Nema sumnje da smo kao čitaoci dobili informaciju, ali smo ostali uskraćeni za mnogo bitniju informaciju o tome da li će se pronaći neko rješenje. Novinar nije postavio takva pitanja, niti je pokušao da dođe do njih. Samim tim, treba postaviti pitanje o osnovnoj namjeri novinara i šta je ovim tekstom htio da prikaže. Svakako, njegova sagovornica i njena priča su trebale da posluže samo kao povod da se uradi ozbiljniji tekst, koji bi pokrenuo neka pitanja, a prije svega pitanje odgovornosti.

Jedan od međunaslova u vrlo negativnoj konotaciji govori o odnosu Roma prema školovanju: ***Niko od romske djece ne pohada ni školu.*** Vrlo uopštena i neprecizna konstrukcija, čak i za ovaj tekst. U nastavku, sagovornica ponovo govori o nemogućnostima za školovanje, siromaštvu, ali i očekivanjima. Novinar ponovo propušta priliku da sam, kroz neka istraživanja, ili pronalaženjem sagovornika, pokuša da dođe do odgovora zašto su djeca na ulici, a ne u školi i ko snosi odgovornost?

Pozitivni aspekt teksta:

Jedini pozitivni aspekt se može ogledati u tome da je tekstom, bez obzira na njegov sadržaj, napravljen pokušaj ukazivanja na jedan veliki problem.

Zašto su Romi napustili svoje nove kuće?

<http://www.dw.com/hr/zašto-su-romi-napustili-svoje-nove-kuće/a-37579412>

Medij: Deutsche Welle, www.dw.com

Objavljeno: 16.02.2017.

Sadržaj:

Ovaj tekst Deutsche Wellea pokušava da otkrije zašto su Romi napustili novosagrađene kuće u selu Stanojevići u blizini Čapljine. Najbitniji momenat u tekstu su Romi koji su iz nepoznatih razloga jednostavno napustili kuće koje su izgrađene sredstvima EU i Lokalne samouprave. Jedini sagovornici u tekstu su mjesni povjerenik i mještanka čije ime se ne pominje u tekstu.

Negativni aspekt:

Počev od naslova i dalje kroz nastavak teksta, sadržaj na vrlo tendenciozan način prikazuje Rome u najnegativnijem kontekstu. Naslov nas navodi na to da ćemo do kraja teksta saznati „Zašto su Romi napustili svoje kuće“, ali takvog odgovora nema. Naslov je dao dobro usmjerenje tekstu, ali se već kroz prvu izjavu mjesnog povjerenika, čitav tekst na vrlo perfidan način, preusmjerava u pravcu negativne konotacije. Novinar se zadovoljio izjavom mjesnog povjerenika, od koga saznajemo „gdje su otišli“ (mada ne tvrdi sa sigurnošću), a ne „zašto su otišli“, kako glasi i pitanje postavljeno u naslovu teksta. Tekst, sa ovakvim naslovom je odmah na početku, u samom *leadu* trebao dati odgovor na pitanje iz naslova, ali ono zapravo drži pažnju kroz čitav sadržaj, da bi na kraju čitaoci, što je vrlo opasno, sami donijeli svoje zaključke, služeći se stereotipima i usađenim predrasudama. Mjesni povjerenik u tekstu navodi da djeca nisu išla u školu, a da su motokultivatori prodati.

Na priču mjesnog povjerenika, koji kaže da su Romi u ovom naselju dobili sve što im je trebalo, čak i motokultivatore i vozilo za prevoz djece, nadovezuje se druga sagovornica, čije se ime ne spominje u tekstu. Riječ je o povratnici koja vrlo negativno reaguje na informaciju da Roma više nema u Stanojevićima, već akcenat stavlja „ko je koliko dobio“, odnosno da su oni (povratnici) manje dobili nego Romi i da je sada sve to uzaludno.

Ostatak teksta novinar je ispunio informacijama o tome koliko je para potrošeno u projektu i koliko je Općina Čapljina izdvojila sredstava. Tekst završava podsjećanjem na 2015-u, kada su dodijeljeni stanovi i na to da Roma u novim kućama sada nema.

U ovom kratkom izvještaju, nismo uspjeli saznati zašto su Romi otišli iz novih kuća, niti gdje su otišli. Ogroman propust je što nema drugih sagovornika u tekstu koji bi eventualno mogli dati konkretne odgovore na neka pitanja. Novinar, a samim tim i čitaoci, prihvatili su činjenicu da su Romi nakon godinu dana mirnog života prodali mašine i jednostavno „nestali“. Na ono pitanje „zašto“, kroz ovaj tekst nismo dobili odgovor.

Živjeti na smeću

<https://www.youtube.com/watch?v=3zvijP1Rzcw>

Medij: BHT - prilog u jutarnjem programu BHT

Objavljeno: 24.03.2017.

Sadržaj:

U prilogu na BHT-u koji traje nešto više od 3 minute, opisuje se život romske porodice koja živi na deponiji u blizini Tomislavgrada, gdje su se preselili iz Konjica. Sagovornice nam otkrivaju da je kuća u kojoj je živjela ova porodica devastirana usljed velikog snijega, tako da su morali da odu iz te kuće. Spas su potražili na odlagalištu smeća.

Negativni aspekt:

- Potpuno je nejasno da li je novinar ovim prilogom htio da ukaže na problem, ili da pokaže kako Romi mogu živjeti na smeću, hraneći se od smeća. U jednom dijelu priloga, novinar naglašava da, bez obzira što se hrane smećem, niko iz porodice nije bolestan. Ovu izjavu novinara je potvrdila i jedna od sagovornica, ali se postavlja pitanje - zašto je trebalo naglasiti da su Romi živi i zdravi, iako se hrane na deponiji?! Novinar vrlo jasno naglašava da se ova porodica na deponiju smeća preselila samo iz razloga da ne bude gladna, što je potpuno pogrešan zaključak. Porodica je došla u Tomislavgrad, jer je njihova kuća u Konjicu postala neuslovna zbog velike vlage.
- Ono što je karakteristično i u ovom prilogu, jeste odnos prema malodobnim osobama. Novinar nas jasno uvodi u dio priloga gdje naglašava da u porodici žive i dvojica malodobnih dječaka, a jedan od njih se pojavljuje, vrlo jasno i vidljivo na sredini priloga, odnosno obojica na kraju. Novinar i ovdje upućuje pitanje o tome zašto djeca ne idu u školu na potpuno pogrešnu adresu! Majka ovih dječaka, stručan odgovor nije mogla dati. Umjesto nje, novinar je odgovor trebao potražiti u Centru za socijalni rad, ili nekoj drugoj ustanovi.
- Kao i u mnogim drugim priložima, novinar/i se bavi/e posljedicama, a ne uzrocima problema, zbog čega izostaje ono „zašto“, što sadržaj čini manje vrijednim. Problem ovih Roma je mnogo veći i mnogo dublji i nastao je daleko prije njihovog dolaska na deponiju. U ovom prilogu, taj dio je u potpunosti izostavljen.

Pozitivni aspekt:

Jedina pozitivna stvar u ovom prilogu je što novinar na kraju priloga poziva da se pomogne ovim ljudima, jer, kako kaže „i oni su dio ovog društva“.

Biti građanin drugog reda

<https://www.slobodnaevropa.org/a/diskriminacija-roma-u-bih-i-ceskoj/28622658.html>

Medij: Slobodna Evropa

Objavljeno: 24.07.2017.

Sadržaj:

Tekst vrlo precizno i uz detaljnu analizu povlači paralelu između dva slučaja diskriminacije - jedne koja je dokazana u Češkoj i slučaja iz BiH koji je nakon 6 godina dospio do Vrhovnog suda Federacije BiH.

Pozitivni aspekt:

- Tekst ima profesionalan pristup i vrlo detaljno opisuje slučaj diskriminacije u BiH i slučaj u Češkoj i ne bavi se samo posljedicama, već zadire u suštinu, odnosno (ne)poštivanje Zakona o zabrani diskriminacije. Vrlo bitan momenat u tekstu je jasan

lead koji čitaoca uvodi u priču o dva slučaja diskriminacije. Vodeći se isključivo činjenicama, izjavama, presudama, novinarka kroz tekst ukazuje na dva odvojena slučaja, ali koji su u nekoliko segmenata povezani. Prvo, radi se o Romima i radi se o Zakonu o zabrani diskriminacije koji su stupili na snagu iste godine i u BiH i u Češkoj. Razlažući oba slučaja, novinarka donosi jedinstven zaključak da se Zakon o zabrani diskriminacije ne provodi u BiH. Samim tim, vrlo angažovan tekst, koji direktno poziva na odgovornost pravosuđe u BiH i konkretan slučaj Redže Seferovića iz Zavidovića, kojeg nisu htjeli uslužiti u jednom kafiću, jer je Rom.

- Tekst obiluje podacima, te tako trasira put za nova istraživanja i nove tekstove. Vizual koji je smješten unutar teksta, posebno pojačava vrijednost teksta i ukazuje na to da je novinarka imala namjeru da odradi ozbiljno istraživanje.

Gradiška: Vlast zaboravila Rome

<https://www.rtvbn.com/3865049/gradiska-vlast-zaboravila-rome>

Medij: Portal RTV BN, www.rtvbn.com

Objavljeno: 21.05.2017.

Sadržaj:

Tekst predstavlja kritički osvrt predsjednika Saveza Roma Republike Srpske (sada pokojnog) Saše Mašića na odnos Opštine Gradiška prema Romima i drugim nacionalnim manjinama koje žive u Gradišci. Kroz konkretne primjere, tekst nam pokazuje kakav je taj odnos, kako Romi žive u toj opštini i sa čime se susreće sagovornik, koji je ujedno bio i odbornik u SO Gradiška.

Negativni aspekt:

Za tekst ovakvog naslova, a zatim i sadržaja, nezamislivo je bilo nemati drugu stranu, odnosno predstavnik SO Gradiška, koji su predmet kritike u tekstu. Osim dopisa od Načelnika opštine koji su stizali na adresu Saveza Roma RS-a, u tekstu nemamo drugu stranu, pa se čitav tekst svodi samo na izjave jednog sagovornika.

Pozitivni aspekt:

Tekst je definitivno imao kritički osvrt i angažovan je u tom smislu da potencijalno može uticati na promjenu odnosa vlasti prema Romima u Gradišci. Sadrži relevantne podatke koji su dobro posloženi. Tekst ima posebnu težinu, jer sagovornik ima i funkciju (odbornik) u SO Gradiška, tako da informacije koje iznosi, dolaze iz prve ruke. Takođe, sagovornik svoje tvrdnje potkrepljuje dopisima koje lično predsjednik SO Gradiška potpisuje. Bez obzira što je ovo tekst samo sa jednim sagovornikom, on ima dignitet, jer se kroz tekst u nekoliko navrata naglašava da je sagovornik tokom prethodnih godina imao puno projekta i drugih aktivnosti koje su za cilj imale poboljšanje života Roma u Gradišci.

U potpunosti porušeno romsko naselje u Južnom logoru

<https://dnevni-list.ba/u-potpunosti-poruseno-romsko-naselje-u-juznom-logoru/>

Medij: Portal Dnevnog lista, dnevni-list.ba

Objavljeno: 26.04.2017.

Sadržaj:

Tekst govori o rušenju montažnog naselja u Južnom logoru, u kojem je živjelo 40 romskih porodica, koje su prema tvrdnji novinarkе, srušeni iz sigurnosnih razloga.

Negativni aspekt:

- Novinarka Sandra Peco, autorica ovog teksta tvrdi da su objekti pripadali porodicama „koje ne pripadaju domicilnim Romima“. Njena namjera da opravda postupak rušenja i Rome prikaže kao opasnost po sigurnost je stavljena u prvi plan. U ovom dijelu je evidentan jasan prezir prema Romima koji su u Mostar došli da skupljaju sekundarne sirovine ili da se bave prosjačenjem, a što je opet po njenoj tvrdnji i navodima u tekstu problem koji je godinama prisutan na mostarskim ulicama.
- Autorica u namjeri da u najnegativnijem kontekstu prikaže Rome, koristi krajnje neprofesionalan pristup, prepričavajući priču djevojke koju nije imenovala. Navodno, neimenovanu djevojku je ispred fakulteta mostarskog sveučilišta “opkolilo troje romske djece”, navodno joj prijeteći da će je “pljunuti” ako im ne da jednu konvertibilnu marku. Djevojka je navodno bila “uznemirena” te je kontaktirala redakciju Dnevnog lista kako bi potražila pomoć.
- Autorica je na kraju teksta pokazala visok stepen neprofesionalnog odnosa prema Romima, jer sudeći po napisanom, za ovu novinarku glasine i tvrdnje imenovanih izvora imaju istu težinu, barem kada su Romi u pitanju. Nema nikakve sumnje da je novinarski kodeks ovim tekstom doveden u pitanje, jer za pretpostavke i neimenovanje izvora/sagovornika, nema mjesta u profesionalnom novinarstvu.

Gračanički Romi s deponije sele u moderne stanove

<http://avaz.ba/lokalne-vijesti/tuzlanski-kanton/302831/gracanicki-romi-s-deponije-sele-u-moderne-stanove>

Medij: Dnevni avaz portal, avaz.ba

Objavljeno: 19.09.2017.

Sadržaj:

U ovom tekstu autor nam prenosi priču o Romima iz Gračanice koji su nakon dugo godina tokom kojih su živjeli na lokalnoj deponiji, dobili stanove.

Negativni aspekt:

- Ovaj tekst već na samom početku, odnosno u naslovu, ima negativnu konotaciju jer potpuno je irelevantno za dalji nastavak sadržaja da Romi sa deponije sele u stanove. Ista stvar je i sa *leadom*, gdje se još jednom potvrđuje da Romi sele sa deponije u stanove nakon nekoliko godina. Samim tim, čitalac odmah može anticipirati kako će teći transfer sa deponije u stanove i kako eventualno može završiti.
- Vrlo je upitno da li je autor teksta trebao na kraju teksta imenom i prezimenom spomenuti Rome koji su dobili stanove, jer ipak Gračanica je malo mjesto i negativne reakcije su se svakako mogle očekivati, obzirom da sigurno jedan procenat većinskog stanovništva živi u lošim uslovima.

Pozitivan aspekt:

Generalno treba pohvaliti interes za izvještavanje o socijalnim temama, što u konkretnom primjeru ne znači da je samo interes dovoljan. Uz profesionalan odnos, postoji tendencija da se pozitivno izvještava o Romima.

Predstavljen projekat "BH Roma Arhiva": Istražiti arhivsku građu o Romima u BiH
<https://www.faktor.ba/vijest/predstavljen-projekat-bh-roma-arhiva-istraiti-arhivsku-grau-o-romima-u-bih-224603>

Medij: Faktor, faktor.ba

Objavljeno: 28.11.2016.

Sadržaj:

Tekst koji je portal Faktor prenio sa Agencije Anadolija, donosi priču o inicijativi da se pokrene istraživanje arhivskih fondova, koji potencijalno sadrže arhivsku građu o životu Roma u BiH.

Pozitivni aspekt:

Tekst sadrži sve potrebne elemente izvještaja i vrlo pozitivno obrazlaže projekat „BH Roma arhiva“. *Lead* u tekstu je zaključak samog projekta, koji su iznijeli nosioci projekta (Udruženje „Kali-Sara“), a kroz tekst su uključeni svi relevantni sagovornici koji daju na značaju ovom izvještaju. Iako se radi o press konferenciji, izvještaj nije urađen šturo. Uključena su tri sagovornika, sa galerijom fotografija koje su objavljene na portalu. Izvještaj kao takav može dalje poslužiti kao osnov za pisanje drugih tekstova, obzirom da je tema sasvim dobro razrađena.

Romi u BiH: Zapošljavaju nas godinama, izdvajaju milione, a mi i dalje nezaposleni
<http://www.6yka.com/novost/122536/romi-u-bih-zaposljavaju-nas-godinama-izdvajaju-milione-a-mi-i-dalje-nezaposleni>

Medij: BUKA <http://www.6yka.com>

Objavljeno: 05.04.2017.

Sadržaj:

Tekst obrađuje problematiku zapošljavanja Roma u BiH. Fokus je stavljen na državne projekte novčanih dotacija za motivisanje i realizaciju zapošljavanja i samozapošljavanja Roma. Sagovornici iz romskog NVO sektora ocjenjuju da ovakvi projekti nisu dali očekivane rezultate i objašnjavaju razloge.

Negativni aspekt teksta:

- Mana ovoga teksta je početak (*lead*): „Iako na ovim prostorima žive već vijekovima i čine najveću bh. nacionalnu manjinu, i dalje žive na marginama društva, sa najmanje prava, van političkog i javnog života. Riječ je o Romima, kojih prema posljednjim procjenama u BiH živi oko 100 000.“

Ovakav početak teksta je u suprotnosti sa pravilom obrnute piramide. Iako se radi o dužoj formi, nekoj vrsti izvještaja ili reportažnog zapisa, riječ je o prije svega informativnom tekstu koji treba odmah na početku da ponudi ključne informacije. Početak je jedna generalna informacija, stotine puta ponavljana u društvenom diskursu - „žive već vijekovima (u BiH)“, „na marginama društva“, „najmanje prava“... Tekst je trebalo početi preciznim informacijama ili stavovima o situaciji vezanoj za zapošljavanje Roma i o zloupotrebi državnih i donatorskih fondova, što se kasnije može pročitati, čime bi se konkretizovao naslov. Uopšteni uvod, napisan poput nekog školskog rada („riječ je o Romima“), takvom simplifikacijom Rome predstavlja kao neku *endemsku vrstu*, iako su klasifikacije tačne. Suština *leada* mogla se obraditi u samom tekstu.

- Informacija od 100 000 Roma koji žive u BiH nije tačna. U trenutku objavljivanja teksta (april 2017) bili su poznati rezultati popisa koji pokazuju da u BiH živi deset puta manje Roma od ove procjene. Ovaj stari podatak, zasnovan na procjeni jedne romske organizacije, bio je pogodan za razne vrste zagovaranja i obezbjeđivanje donatorskih sredstava, ali u trenutku kada imamo zvaničan podatak, za medijski tekst informacija nije primjerena, jer narušava vjerodostojnost drugih podataka.

Pozitivni aspekt teksta:

Tekst potencira društveni problem koji je u žiži političke i NVO javnosti već desetak godina, ali nije dovoljno i profesionalno tretiran u medijima. „Buka“ je upravo jedan od medija koji obrađuje društveno odgovorne teme. Tekst je konstruisan na osnovu podataka iz četiri izvora - jedan dokument i tri personalna, od čega su dva ekskluzivna sagovornika koji su praktično nosioci teksta. Radi se o predstavnicima dvije romske organizacije koji iznose podatke i procjene iz svojih sredina. Iako novinarka ima neutralan novinarski uklon, konstrukcija teksta je afirmativna u smislu potenciranja ovog problema u široj javnosti.

U NADI ZA BOLJE DANE - Veselo i skromno: Romi u sarajevskom naselju Gorica proslavljaju Đurđevdan

<https://www.klix.ba/vijesti/bih/veselo-i-skromno-romi-u-sarajevskom-naselju-gorica-proslavljaju-djurdjevdan/170506030>

Medij: KLIX www.klix.ba

Objavljeno: 06.05. 2017.

Sadržaj:

Opis obilježavanja Đurđevdana u romskom naselju Gorica u Sarajevu sa manjim osvrtom na običaje i značaj ovog praznika.

Negativan aspekt teksta:

Tekst je izrazito kratak, nepuna jedna novinarska kartica, što je dužina agencijske vijesti. Međutim, tematika teksta, iako je blagovremena (tog datuma je Đurđevdan) je neadekvatno obrađena. Ovakva koncepcija teksta insistira na reportažnom zapisu po formi – događaj, akteri, razrada, zaključci. No, sve ovo je minimalizirano. Osnovni problem je što nemamo ljude, aktere događaja, koji bi iznijeli svoja osjećaje na osnovu ovog praznika ili bar svoje probleme na kojima insistira nadnaslov („U nadi za bolje dane“). Prosto je nevjerovatno da za Božiće, Uskrse i Bajrame imamo sagovornike (imenom i prezimenom) koji uvijek objašnjavaju običaj. Zašto nema Roma? Doduše, vidimo ih na fotografiji kako okreću janje,

ali zar niko od građana naselja na Gorici nije htio ni riječ da kaže novinaru? Ili on nije ni pitao? Propuštena šansa da se napravi priča od barem kartice i po gdje bi se i informativno i edukativno detaljnije objasnio praznik i putem stvarnih ljudi stavio u sadašnji socijalni kontekst.

Pozitivni aspekt teksta:

Najjači mediji su romske praznike uvrstili u svoju obaveznu agendu. Potencira se ljepota praznika i radost onih koji ga proslavljaju, ali se i dalje insistira ne teškom socijalnom položaju Roma, mada sigurno ima i porodica kod kojih bi se Đurđevdan mogao, promjene radi, staviti u razvojni i pokretački aspekt.

Nepismeni učenici-rezultat neodgovornosti roditelja i škole

<http://www.portal-udar.net/nepismeni-ucenici-rezultat-neodgovornosti-roditelja-skole/>

Medij: Romski portal UDAR <http://www.portal-udar.net>

Objavljeno: 31.8.2017

Sadržaj:

Udruženje „Budi moj prijatelj“ u okviru svog djelovanja na polju pomoći djeci romske nacionalnosti došlo je do zaključka da je dio ove djece „nepismen“ i da očigledno prema njima postoji pozitivna diskriminacija na osnovu koje završavaju razrede. Predstavnici škole ovo demantuju i iznose podatak da dio romske djece ne dolazi redovno na nastavu ili napušta školovanje.

Pozitivni aspekt:

Priča ima više suprostavljenih izvora, što nije uvijek slučaj u tekstovima gdje su Romi ili romski problemi u fokusu. Udruženje „Budi moj prijatelj“ iz Visokog u okviru svog djelovanja na polju pomoći djeci romske nacionalnosti došlo je do zaključka da su ova djeca „nepismena“ i da očigledno prema njima postoji pozitivna diskriminacija na osnovu koje završavaju razrede.

U izvještaju, između ostalih, imamo upečatljive izjave Melinije Pirijske, romske aktivistice i vijećnice u Visokom, koja kaže da djeca ne znaju abecedu, i Jasmina Pandžića, člana Upravnog odbora mjesne zajednice „Gračanica“ odakle je najveći broj romske djece: „Dodatni problem u obrazovanju Roma jeste i *‘prelabavo tumačenje pozitivne diskriminacije’* u mnogim školama. Mnogo roditelja se žali kako nastavnici puštaju njihovu djecu da polože razrede, pa čak i minimalnom ocjenom samo da bi ih se riješili. Djeca završavaju razrede, ali sa slabim uspjehom i slabim znanjem“. No, Pandžić krivicu stavlja i na roditelje navodeći da je dio roditelja, posebno onih potpuno neobrazovanih, a takvih nije mali broj, zadovoljan time da njihova djeca završe školu, pa makar ne stekli velika znanja. „Nastavnici puštaju romsku djecu, ali postoji i krivica roditelja. Krivi su i nastavnici koji ne posvećuju pažnju, ali i roditelji, jer nisu dovoljno edukovani da pomognu svojoj djeci, iako je kod djece izražena želja da uče“.

No, tekst donosi i drugu stranu, koja se ne slaže sa „pozitivnom diskriminacijom“. Navode se precizni podaci uprave škole o uspjehu u školi romske djece kao i onih koji su napustili školovanje ili su neredovni. Potencira se i nemar roditelja te djece. Tekst se ne završava čvrstim zaključcima koji bi zauzeli jednu stranu, već insistira na nužnosti zajedničkog sastanka roditelja, uprave škole i nastavnika kako bi se raspravili otvoreni problemi i učvrstila

spremnost roditelja dijela romske djece za njihovo školovanje. Tekst je upravo izbjegao zamku „novinarske pozitivne diskriminacije“ prema Romima, već je suprotstavio dva gledišta, a zaključke na osnovu činjenica prepustio čitaocima.

Pored odabranih tekstova iz 2017. godine, donosimo prikaz još dva teksta iz arhive (2009. i 2011. godine) koja na bazi otkrivanja identiteta maloljetnice i manipulacije naslovima i potpisima pokazuju novinarski neprofesionalizam i negativan/diskriminatorски stav prema Romima.

Drama u centru Sarajeva – TRAMVAJ PREGAZIO DJEVOJČICU

Medij: Dnevni avaz (2011. godina)

Sadržaj:

U Sarajevu je tramvaj pregazio maloljetnu djevojčicu koja je sa teškim povredama prevezena u bolnicu. Tekst je faktografski izvještaj sa mjesta nesreće, ali sa objavljenim potresnim fotografijama.

Negativni aspekt:

- Tešku saobraćajnu nesreću u kojoj je nastradala maloljetna djevojčica Dnevni avaz čak stavlja i na naslovnu stranu. Tragični događaji jesu jedna od tematskih osnova informativnog novinarstva, ali je problem što se unutar lista objavljuje, rekli bi, gotovo monstruoza fotografija povrijeđene djevojčice koja leži ispod tramvaja. Prekršen je novinarski kodeks o zaštiti maloljetnika. Iako prvog dana nije navedeno ime i prezime djevojčice, na fotografiji koja je objavljena na unutrašnjim stranicama lista, moguće je ustanoviti njen identitet. No, dan kasnije, iako je pozitivan povod – djevojčica se uspješno opravla u bolnici – uz tekst imamo njenu portret fotografiju sa teškim povredama glave gdje je njen identitet još uočljiviji. Navedeno je i ime i prezime. I psihološka i sociološka istraživanja pokazuju da se većina osoba stidi svojih fotografija gdje je pokazano njihovo neprirodno stanje.
- Iako to nije potencirano u naslovu, u zadnjoj rečenici *leada* je navedeno da je djevojčica najvjerovatnije romske nacionalnosti. Ako je cilj teksta da ukaže na činjenicu nebrige roditelja ili prosjačkog izrabljivanja, to možda i ima relevantnost. Ali tekst je fokusiran na nesreću, a ne na taj socijalni aspekt, što pokazuje dodatni neprofesionalizam. No, upravo ta nacionalnost žrtve je ključni povod za ovaj osvrt. Da li bi Dnevni avaz objavio fotografiju da je unesrećena Bošnjakinja, Srpkinja ili Hrvatica?! Vjerovatno ne bi. Redakcija je sigurna da neko lošeg obrazovanog i socijalnog statusa (iz romske populacije) neće potegnuti pravna sredstva i tužiti list jer ne vlada problematikom niti ima sredstava da plati tužbeni podnesak, tako da je dobijena prilika da se tragedija djeteta i njegovog vizuelnog identiteta iskoriste za bolju prodaju novine.

Pozitivni aspekt:

Dnevni avaz prati subinu djevojčice što je vidljivo dan kasnije. Posjeta bolnici i razgovor sa doktorima pokazuje novinarsko socijalno i ljudsko razumijevanje za sudbinu djeteta. Međutim, pozitivna priča je gotovo u potpunosti derogirana novom fotografijom, gdje je pokazano djevojčicino lice sa povredama.

Hitna brzo stigla na mjesto događaja

Nesreća u Sarajevu

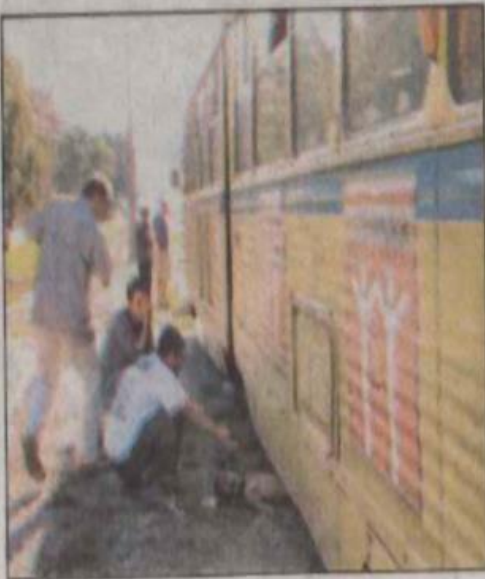
Tramvaj pregazio djevojčicu

Sedmogodišnja Č. C. zadobila
povrede opasne po život

U Sarajevu je jučer oko 17,40 sati, kod Socijalnog, tramvaj garažnog broja 202 pregazio maloljetnu djevojčicu. Ekipe Hitne pomoći prevezla ju je u Centar urgentne medicine Kliničkog centra Univerziteta u Sarajevu gdje su joj se ljekari borili za život.

vjerojatnije se radi o djevojčici romske nacionalnosti.

- Vidio sam da tramvaji ne rade. Kada sam prišao, ugledao sam dijete ispod tramvaja. Prizor je bio stravičan. Djevojčica je još davala znake života. Vidio sam da joj je ruka pregažena, a imala je i povre-

DRAMA U CENTRU SARAJEVA

Tramvaj pregazio djevojčicu

23. strana

Djevojčica je još davala znake života

Prema informaciji iz MUP-a KS, do nesreće je došlo kada je djevojčica Č. C. iz Sarajeva, starosti oko sedam godina, pokušala pretrčati tramvajsku prugu. Vozač tramvaja Ifet B. je nakon udara zaustavio tramvaj, a slučajni prolaznici pritrčali su u pomoć stradaloj djevojčici.

Prema riječima očevidaca, na-

de glave - ispričao nam je jedan od očevidaca, koji nam je ustupio snimke ove stravične nesreće.

Vrlo brzo na mjesto nesreće stigla je ekipa Hitne pomoći, a nakon toga i policija koja je obavila uvidaj. Djevojčica, koja je zadobila povrede opasne po život, zadržana je na Odjelu intenzivne njege C-3 u KC Sarajevo. **B. C.**

Sarajevo

Potresna slika sa mjesta nesreće

Cima Čaljaj snimljena jučer u bolnici: Najviše poželjela čokoladu (Foto: M. Sokolar)

Sedmogodišnju Cimu Čaljaj ljekari proglasili čudom

Oporavlja se djevojčica koju je pregazio tramvaj J.S. str.

Svi građani plaćat će stanove Roma

Medij: Dnevni list

Datum objave: 12.9.2009.

Sadržaj:

Tekst govori o akcionim planovima za Rome tokom provedbe Dekade Roma u BiH. Fokus je na stambenom zbrinjavanju Roma. Pored preciznih podataka o izdvojenim i planiranim sredstvima, u tekstu imamo i jedan personalni izvor – Maksima Stanišića, tadašnjeg nacionalnog koordinatara za Rome.

Negativni aspekt:

- Nadnaslov („U BiH diskriminacija može imati i obrnut smjer“), naslov („Svi građani plaćat će stanove Roma“) i potpis pod fotografiju („Romi u praksi najugroženiji, u teoriji najpovlašteniji“) veoma su tendenciozni, što kod građana stvara utisak da Romi ugrožavaju i njihovu materijalnu egzistenciju odnosno „gutaju“ njihove pare kroz poreske dadžbine.
- Međunaslov „Maksimove maksime“ stvara negativan odnos prema Maksimu Stanišiću, nacionalnom koordinatorskom za Rome čime se derogira njegovo objašnjenje državne politike prema Romima i provedbe Akcionih planova.

U BiH diskriminacija može imati i obrnut smjer

Romi u praksi najugroženiji, u teoriji najpovlašteniji

Svi građani plaćat će stanove Roma

Akcionim planovima predviđeno izdvajanje čak 644 miliona KM za stambeno zbrinjavanje, zapošljavanje i zdravstvenu zaštitu Roma

Romi su danas najbrojnija i najugroženija nacionalna manjina u BiH. Procjenjuje se da u BiH živi najmanje 76.000 Roma. Iz činjenice da se romska djeca najmanje upisuju i završavaju osnovnu i srednju školu, povlači se niz problema iz drugih oblasti života. Naime, državne vlasti u BiH su usvojile akcione planove, kojima je predviđeno rješavanje egzistencijalnog pitanja Roma u oblastima zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite do 2015. godine. Za realizaciju akcionih planova planirana su ogromna novčana sredstva u iznosu 644 miliona i 200 hiljada KM, koja treba da budu prikupljena sa svih nivoa vlasti u periodu od osam godina.

Maksimove maksime

Zanimljivo je mišljenje Maksima Stanišića, koordinatorskog za rješavanje problema Roma u BiH, da je plan ambiciozan, te ga opravdava s tim kako je ovo prvi put da se od strane države planira poduzimanje niza mjera za poboljšanje stanja Roma u dužem vremenskom periodu.

Akcionim planom za stambeno zbrinjavanje predviđa se izgradnja 6.500 kuća i stanova za Rome. Navodno će se pri odabiru mjesta izgradnje voditi računa da Romi žive u naseljima zajedno sa pripadnicima drugih nacionalnosti. Međutim, Stanišić nam je pojasnio da će za odabir takvih mjesta biti odgovorne općine.

- Imamo dosta romskih naselja koja već odavno imaju gotove projekte za gradnju u Mostaru, Zavidovićima, općini Zenica, te Prijedoru, pored

ovoga vodit će se računa da se izgrade stanovi i kuće u okviru naselja sa ostalom populacijom - kazao je Stanišić.

Pored izgradnje novih, planirana je legalizacija postojećih bespravno izgrađenih kuća. On je, također, istakao kako je rješavanje stambenog pitanja Roma u BiH, najvažniji dio ukupnog plana, te će za njegovu realizaciju biti potrebno najviše sredstava, preko 439 miliona KM.

- Svaka društveno-politička zajednica, općina, kanton, entitet, koja ima romsku populaciju morat će da ima planirana sredstva za rješavanje problema Roma - kazao je Stanišić.

Pomoć donatora

Ovime je, dakle, jasno rečeno, da će svi građani morati učestvovati u zbrinjavanju Roma, htjeli to ili ne, jer su poreski obveznici, čija će sredstva biti planirana između ostalog i za izgradnju kuća za Rome, dok mnogi građani, poreski obveznici nemaju ni vlastiti krov nad glavom.

Finansiranje realizacije akcionih planova obezbijedit će se i uz pomoć donatorskih sredstava međunarodnih organizacija i institucija, kao što su Svjetska banka, Soroš fondacija, Fond za obrazovanje Roma, World Vision i Evropska komisija, u iznosu od od 30 posto od ukupnog iznosa.

- Već postoji interes Švedske SIDA-e, koja nam je kazala da će donirati isto onoliko sredstava koliko izdvoji i država, a to je već četiri miliona, za koja se može napraviti znatan broj kuća i stanova za potrebe romske populacije - kazao je Stanišić.

N. B.

Preporuke za bolju praksu

Navođenje etničke pripadnosti

- **Izbjegavati navođenje nacionalne / etničke pripadnosti** u funkciji činjeničnog potkrepljivanja teksta, ukoliko ona **nije u direktnoj vezi sa slučajem** o kojem se izvještava. Posebno je važno izbjegavati navođenje etničke pripadnosti Roma (ali i pripadnika drugih nacionalnih grupa) kada se govori o **kriminalnim radnjama** jer to stvara predrasude i kalupe stereotipa. Stoga je neophodno da novinari vladaju kontekstom događaja i ukupne društveno-političke situacije. Npr. ako postoje indicije da je neko pretučen od strane nacionalističke grupe ili pojedinaca samo zato što je Rom, ili da se prema njemu iz tog razloga ružno ophodilo, onda je taj podatak važan jer ukazuje publici na nacionalnu ugroženost jedne grupe, diskriminaciju i radikalizam drugih grupa. Ali navođenje nacionalnosti u slučaju krađa, tuča, požara, nesreća i slično, u najvećoj mjeri spada u svakodnevne negativne pojave društva gdje u većini slučajeva nacionalnost nema nikakvu relevantnost.
- **Dobro procijeniti potrebu navođenja nacionalnosti** i u objavama koje imaju tzv. **pozitivan kontekst**. Povremeno svjedočimo pozitivnim pričama o osobama iz romske zajednice koje su postigle neki uspjeh koji odskāče od prosjeka njihove nacionalne grupe. No, i pozitivna diskriminacija može uticati na jačanje stereotipa unutar većinske grupe koja prati medij. Svakako da je potrebno navesti romsku nacionalnost kada su u pitanju neki politički uspjesi (nacionalnost, bar u BiH, i jeste najčešće korišteni politički element). „Prva romkinja u Općinskom vijeću Visoko“, „Prvi Rom u regionu koji je postao direktor jednog javnog preduzeća“, „Prvi put izabrana Romkinja za predsjednicu Evropskog parlamenta“... Međutim, ostaje dilema da li je važno naglasiti u tzv. ljudskim pričama nacionalnost: „Romkinja koja je završila fakultet“, „Romkinja koja je magistrirala“... Zadnjih desetak godina sve više Roma u BiH završava fakultete i naglašavanje nacionalnosti može biti kontraproduktivno u smislu jačanja senzibiliteta većine. Od toga se stvara „čudo neviđeno“, što već dugo nije. Iako su takve priče korisne i jačaju diverzitet, one kroz druge činjenice mogu da pokažu socijalni i etnički kontekst. Uostalom, nije korektno prema toj osobi da je intervjuisana samo zato što je Romkinja ili Rom, već razlog treba biti to što ona ima vrijednosti koje čitaocima, ili bar dijelu njih, mogu biti zanimljive.

Činjenice vs komentari

- U faktografskim formama novinarskog izvještavanja, koje su dominirajuće kada je romska tematika u pitanju, trebalo bi **izbjegavati upotrebu insinucija, komentara, iznošenje ličnih stavova, ili stavova koji nisu bazirani na činjeničnom stanju**. To je naravno jedno od osnovnih novinarskih pravila, ali u ovoj tematskoj oblasti može da napravi višestruke posljedice kako za samu romsku grupu, tako i na stavove većine.
- Komentatori i autori kolumni u štampanim i web medijima, trebali bi **o romskoj zajednici i njenim problemima izvještavati sa posebnim senzibilitetom. Komentar je forma gdje se može agitovati, skretati pažnja, insistirati na rješavanju nekog pitanja, pa čak i navoditi osobe koje se u određenom kontekstu smatraju odgovornima, te tražiti njihov veći aktivitet, smjene, odgovornost, pa čak i sudsko procesuiranje**. Stoga je u teoriji medija novinarska forma komentara **najprofesionalniji oblik uticanja na javno mnijenje**. Naravno, komentari mogu biti usmjereni i u negativnom pravcu, da šire mržnju, „traže odstrel“, stvaraju kolektivnu

nacionalnu ili ideološku krivicu, ili bez ikakvih argumenata optužuju pojedince i stvaraju stereotipe. Ali ovdje govorimo o progresivnoj društvenoj ulozi medija, gdje tematika romske populacije mora nedvojbeno biti smještena.

Huškanje i stvaranje animoziteta

- **Izbjegavati bombastične i senzacionalističke naslove** kod tekstova koji obrađuju kriminalne teme („ROMI PONOVO UKRALI“, „ROM PRODAO DIJETE“, „SVIREPO UBISTVO U ROMSKOJ FAMILIJI“, „ROMI PROSE I KAD SPAVAJU“, „ŽIVJETI NA SMEĆU“), jer upravo oni doprinose stvaranju i učvršćivanju već postojećih stereotipa koji na posredan način izazivaju dalju diskriminaciju u društvu i neprihvatanje članova romske zajednice kao ravnopravnih sugrađana.
- Prilikom izvještavanja o romskim problemima **izbjegavati upotrebu takvog stila / načina pisanja koji bi mogao izazvati negativne reakcije** spram subjekta medijske objave.
- Koristiti **primjerenu terminologiju**, izbjegavati stereotipe i pridjeve / epitete koji bi mogli izazvati negativan efekat.
- Kulturne, nacionalne, etničke, religijske i svake druge vrste **različitosti koristiti u funkciji afirmativnog pisanja / izvještavanja**, nikako ne praviti razlike na bazi ovih karakteristika koje bi mogle manjinsku grupu predstaviti kao marginalnu, nevažnu i inferiornu.
- Elemente koji makar i indiciraju govor mržnje **treba izbjegavati**.
- **Komentare čitalaca** na web medijima **administrirati** i ne dozvoliti da se u njima širi jezik mržnje bilo kojeg oblika i tematske usmjerenosti. Jezik mržnje već godinama nije otvoreno prisutan u novinarskim radovima u bh. medijima, ali je u ekstazi kroz komentare čitalaca na najpopularnijim web sajtovima. Monitorinzi medijskih organizacija pokazuju da su Romi, zajedno sa konstitutivnim narodima u BiH i LGBT populacijom na najvećem udaru razuzdanih šovinista koji na internetu pod krinkom anonimnosti šire mržnju.

Izvori

- **Izvori su osnova** svakog novinarskog teksta. Njihova vjerodostojnost diže i vjerodostojnost samog teksta, ali i kredibilitet novinara. Selektivni odabir izvora, namjeran ili ne, na neprofesionalan način utiče na publiku medija. Stoga je u multietničkim zajednicama odabir izvora ključni element uticaja medija na koegzistenciju, toleranciju i ukupne demokratske odnose. Kod izvještavanja o romskim problemima nezaobilazni izvor su oni sami, dakle obični ljudi koji trpe neki problem ili su akteri jednokratnog događaja, zatim nevladine romske organizacije, državni organi, političke partije kao i široka lepeza izvora u zavisnosti od same teme. **Nije dobro praviti u namjeri zalaganja za rješavanje romskih pitanja selekciju izvora i bazirati se samo na jedoobraznim izvorima (sa identičnim stavovima).** To je medvjeđa usluga, makar ti izvori bili sami Romi. Nužno je čuti i drugu stranu, makar ona imala izrazito opozitne stavove. Publika medija zaslužuje punu informaciju, a značajan broj gledalaca, slušalaca i čitalaca ima relativnu medijsku pismenost i prepoznaće jednostrano informisanje u bilo kom cilju, tako da to može stvoriti stav većine da je zalaganje za rješavanje romskih problema pristrano informisanje. Pristrano nije isto što i progresivno. Progresivno će biti kada imamo punu sliku!

- **Pozadina teksta** je jako važna. Publika medija mora znati razlog zašto se nešto dogodilo ili zašto se nije dogodilo. U ovoj tematici važno je razjašnjenje političkih događaja – aktivnosti državnih i socijalnih organa - historijski podaci, običaji, kulturno nasljeđe... Ovdje su personalni izvori jako važni – političari, historičari, sami Romi poznavaci problematike, ali i razni dokumenti i podaci koji se mogu naći na internetu, uz naravno novinarsku procjenu kredibiliteta tih stranica.
- **Izvore informacija** potrebno je obavezno **navoditi**, posebno obratiti pažnju na autore saopštenja, a sporne podatke, koji djeluju pretjerano, ili sadrže teške optužbe na račun pojedinih aktera, provjeriti i na drugoj strani.